

Становище

на проф. дпн Цветанка Ценова

за дисертационния труд на тема:

„Диагностичен модел за оценка на деца в предучилищна възраст с риск за специфични нарушения на четенето”

Докторант: гл. ас. Диана Игнатова

Диана Милчева Игнатова е родена през 1971 г. През 1995 г. е завършила в СУ „Св. Климент Охридски” специалност Дефектология със специализация по Логопедия и по Педагогика на деца със зрителни нарушения. Работила е като логопед-практик, а от 2002 г. е преподавател към катедрата по Специална педагогика и логопедия. В периода февруари 2011 – февруари 2014 г. е докторант на самостоятелна подготовка към същата катедра. През май 2014 г. дисертационният труд на Д. Игнатова е защитен пред катедрата и насочен за официална защита. За защитата са представени необходимите документи и екземпляри от дисертацията и от автореферата, спазени са всички изисквания на Закона за академичното развитие и на Правилника на СУ. На това основание специализираното научно разкрива процедурата по защита на дисертационния труд.

Дисертационният труд на Д. Игнатова е разработен в една от най-актуалните научни сфери на настоящето. В увода необходимостта от разработки от такъв тип е добре аргументирана. Имайки предвид високата разпространеност на специфичните (първични по произход) нарушения на четенето и факта, че те неминуемо са свързани със сериозни трудности в ученето и последващи социално-психологични проблеми, създаването на инструмент за диагностично оценяване на риска към такива нарушения при деца в предучилищна възраст представлява значим научен труд.

Литературният анализ е целенасочен и центриран върху темата на дисертацията, показва уменията на докторантката за работа с научна литература, за оценка и обяснение на теории от различни научни области. Тя е успяла да се справи с много сложна материя, разпръсната в многобройни източници, чието проучване и свързване в смислен текст не е лесно. Проучена е предимно съвременна литература, основно на български и на английски език. На задълбочен, мултидисциплинарен анализ са подложени механизмите на четенето с акцент върху невробиологичната и невропсихологичната му природа. Комплексното разглеждане на четенето и нарушенията на четенето е наложило навлизане в многопластова терминологична проблематика, в която докторантката показва много добра ориентация. Всички конструкти, залегнали в експерименталната работа, са дефинирани и концептуално осветлени. Забележките ми към тази част на дисертационния труд са следните:

1. Цитирането на Adams (стр. 19) не е точно. Adams представя 5 нива на фонологично осъзнаване, а не на „фонемна компетентност”. В англоезичната литература, където се засягат тези проблеми, се използва главно терминът „осъзнаване” (или „познание”). Добре е термините да се цитират в оригинал, тъй като интерпретацията им носи известен риск. Подходящо е тук да се спомене и това, че не винаги научните теории и свързаните с тях концепти носят еднозначни послания, а докторантът не е длъжен да заема позиция по всяка анализирана теория. В тази връзка усилията за разграничаване на фонологичната от фонемната компетентност (стр. 18-23) са под въпрос. *Фонологичното осъзнаване е способност за анализ, оценка и манипулиране с повърхностната, звуковата структура на речта, а фонемното – за анализ, оценка и манипулиране с фонемите като най-малки единици на тази структура.* Второто е част от първото и поради това не всички автори приемат това разграничение. След като тук изследователската методология, съответно и резултатите, не зависят от него, фокусирането върху него не е необходимо.

2. Обяснение изисква друг цитат: „... при шест годишни популацията на децата със специфични нарушения на четенето е 1%, при седем годишни – 2%, като процентът се увеличава, достигайки 25% при деветнадесет годишните” (стр. 61). Как се обяснява това впечатляващо нарастване, което е в разрез с научните факти и наблюденията, показващи, че тези нарушения по правило се редуцират и смекчават под влияние на съзряването на детето и на училищното обучение?

Експерименталната постановка е логично построена, ясно са формулирани целите и задачите на изследването. Прави впечатление отсъствието на хипотези, което вероятно не е случайно, а е резултат от обоснован избор от страна на докторантката, който би било интересно да се обясни. Детайлно са описани процедурите на изследването, като става ясно, че то е проведено в съответствие със замисъла, вложен в целите и задачите. Не е приложен целият използван картинен материал, а присъствието му като част от стимулния материал би допринесло за убедителността на резултатите. На изследване са подложени функции и способности, от които зависи овладяването на писмения език. Техните нарушения, демонстрирани в предучилищна възраст, основателно се приемат за предиктори на дислексия. Основно място заема изследването на езика (експресивен и рецептивен) и на фонологичното съзнание.

Изследването е проведено в две части. Общо изследваните лица са висок брой – 418, което дава път към надеждни резултати. Резултатите от изследването са обработени стриктно с много надеждни математико-статистически процедури и са представени в изискуемия табличен и графичен вид. На високо равнище е както количественият, така и качественият анализ на данните от изследването. Коментарите и обясненията на резултатите от страна на докторантката са адекватни на

получените факти и показват висока компетентност и умение за боравене с научна материя. Направени са достоверни изводи, произтичащи пряко от резултатите. Без да оспорвам представените приноси, тук бих внесла някои корекции:

1. Изследването не просто „потвърждава необходимостта от разработване на национална стратегия за превенция и оценка на риска за специфични нарушения на ученето...” (*на ученето* – точно казано!), както е посочено в т. 6 (стр. 165), то създава възможности за тяхното научно обосновано **идентифициране** и за **превенцията** им. Поставянето на идентификацията на тези нарушения на строго научна основа би довело до улеснение за специалистите при доказването на тези нарушения и би имало превантивен обществен ефект. В това е най-неоспоримият и най-основният принос на изследването.

В тази връзка не мога да пропусна положителното впечатление от текста (стр. 162), в който докторантката поставя и въпроса за необходимостта от внимание към методите на обучение на децата с дислексия, от създаване на специална среда и средства за тяхното обучение, където личи загрижеността на добрия специалист.

2. Добре би било сред приносите да се очертаят новите изследователски перспективи, до които водят резултатите от настоящето изследване. Това е пряко свързано със следващия ми коментар.

Буди изненада, че не се доказва силна прогностична стойност на фактора „Фонологична компетентност”. Това е в разрез с данните на много изследователи и противоречи на редица доказателства, залегнали дълбоко в съвременната теория на дислексията. Може би резултатът е свързан със спецификата на тестовия материал. По принцип това не оспорва валидността на самия диагностичен инструмент, но в случая е коректно да се каже, че резултатът не е окончателен и изисква допълнителна проверка, което трябва да се има предвид при бъдещо използване на тестовата батерия за практически цели.

В известен смисъл оспоримите резултати имат приносен характер – тъкмо поради тяхната дискуссионност, те откриват възможности за нови експериментални разработки и обогатяване на научните знания. Според мен по подобен начин стои въпросът и с другите фактори, за които не се доказва силна прогностична стойност – „Готовност за четене” и „Пръстов гнозис”. От една страна това може да се приеме за слабост, но от друга именно това са пунктовете, генериращи нови изследователски перспективи.

В крайна сметка пред нас стои стандартизиран диагностичен инструмент за оценка на риска към нарушения на ученето при деца в горна предучилищна възраст – нещо много полезно и необходимо за диагностичната практика в логопедията и в други науки. Докторантката го нарича „инструмент за диагностика на риска към специфични нарушения

на четенето”, но, съдено от неговото съдържание, а донякъде и от изразните средства на авторката, реално с този инструмент се измерва вероятността от поява не само на специфични нарушения на четенето, а на комплексните по характер специфични нарушения на училищните умения (на ученето).

Прегледът на автореферата показва, че той отразява вярно съдържанието на дисертационния труд. Във връзка с темата на дисертацията са направени достатъчно публикации, които доказват, че разработката е плод на дългогодишни научни интереси и проучвания. Това, както и биографичните данни и личните впечатления от качествата на докторантката убеждават, че научната ѝ работа е резултат от професионална зрялост, системно и последователно творческо развитие. Към нея имам следните препоръки:

1. Да се публикуват резултати от проведеното изследване, така че заинтересованата научна общност да се запознае с него и да ползва приносите, до които то достига.

2. В бъдещи публикации би било полезно да се използват други данни от изследването – такива за характеристиките на децата, определени чрез експертна оценка като 9%-на рискова група. Интересно е да се види в какво се изразява тяхната продукция в автентичен вид, какви са по-конкретно техните възрастови особености и полова принадлежност, в кой аспект резултатите им са по-лоши, от което може съответно да се заключи от каква специализирана интервенция се нуждаят.

По обем, структура, най-вече по научно съдържание и стойност, дисертационният труд на Д. Игнатова напълно отговаря на изискванията за придобиване на образователно-научната степен „доктор”. Ето защо предлагам тя да ѝ бъде присъдена и призовавам към това членовете на уважаемото научно жури.

18. 06. 2014 г.

.....